

ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ ЯКОСТІ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

© 2014 КУЦЕНКО М. А.

УДК 378.6:338.46

Куценко М. А. Економічні фактори якості освіти в системі цивільного захисту України

Мета статті полягає у дослідженні особливостей якості освіти та якості підготовки кадрів у системі цивільного захисту, а також зв'язку між якістю підготовки кадрів та економічними факторами впливу держави на прикладі служби цивільного захисту України. За результатами аналізу, систематизації та узагальнення наукових праць вітчизняних і закордонних учених визначено особливості освітніх послуг і поняття якості в освітньому процесі. Досліджено різницю між поняттями «якість освіти», «якість навчання» та «якість підготовки кадрів». Визначено фактори, що впливають на якість підготовки кадрів для служби цивільного захисту. Дано оцінку економічним складовим підвищення якості навчання та запропоновано загальну методику оцінки якості підготовки кадрів для системи цивільного захисту України. В результаті дослідження було визначено шляхи підвищення якості підготовки кадрів через реформування фінансового механізму забезпечення заходів з підготовки кадрів для системи цивільного захисту. Перспективний напрямок подальших досліджень полягає у проведенні факторного аналізу для визначення залежності збитків від надзвичайних ситуацій та якості підготовки кадрів.

Ключові слова: якість, підготовка кадрів, рейтинг, економічні фактори, фінансовий механізм

Рис.: 1. Формул.: 1. Бібл.: 22.

Куценко Марія Анатоліївна – кандидат економічних наук, начальник, ад'юнктура, Академія пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля (вул. Онопрієнка, 8, Черкаси, 18034, Україна)

Email: kutsenko_maria@ukr.net

УДК 378.6:338.46

UDC 378.6:338.46

Куценко М. А. Экономические факторы качества образования в системе гражданской защиты Украины

Цель статьи заключается в исследовании особенностей качества образования и качества подготовки кадров в системе гражданской защиты, а также связи между качеством подготовки кадров и экономическими факторами влияния государства на примере службы гражданской защиты Украины. По результатам анализа, систематизации и обобщения научных трудов отечественных и зарубежных ученых определены особенности образовательных услуг и понятие качества в образовательном процессе. Исследована разница между понятиями «качество образования», «качество обучения» и «качество подготовки кадров». Определены факторы, которые влияют на качество подготовки кадров для службы гражданской защиты. Дана оценка экономическим составляющим повышения качества обучения и предложена общая методика оценки качества подготовки кадров для системы гражданской защиты Украины. В результате исследования были определены пути повышения качества подготовки кадров через реформирование финансового механизма обеспечения мероприятий по подготовке кадров для системы гражданской защиты. Перспективное направление дальнейших исследований заключается в проведении факторного анализа для определения зависимости ущерба от чрезвычайных ситуаций и качества подготовки кадров.

Ключевые слова: качество, подготовка кадров, рейтинг, экономические факторы, финансовый механизм

Рис.: 1. Формул.: 1. Библ.: 22.

Куценко Мария Анатольевна – кандидат экономических наук, начальник, ад'юнктура, Академия пожарной безопасности им. Героев Чернобыля (ул. Онопрієнка, 8, Черкасы, 18034, Украина)

Email: kutsenko_maria@ukr.net

Kutsenko M. A. Economic Factors of Education Quality in the Civil Defense System in Ukraine

The purpose of the article is to study the peculiarities of the quality of education and personnel training in the civil defense system as well as the connection between the quality of personnel training and the economic impact of state by the example of civil defense service in Ukraine. After analyzing, systematizing and generalizing domestic and foreign scientific works, the author specifies the peculiarities of educational services and determines the concept of quality in education. The paper investigates the difference between the concepts of «education quality», «learning quality» and «personnel training quality» and defines the factors affecting the quality of personnel training for civil defense. The author estimates the economic component of improving the training quality and proposes general instructions for evaluating the quality of personnel training in civil defense system in Ukraine. The results of the study show ways to improve the quality of personnel training through the reform in the financial mechanism of providing personnel training in the civil defense system. The perspective for further research should lie in conducting a factor analysis to determine the dependence of losses from emergencies and personnel training quality.

Key words: quality, personnel training, rating, economic factors, financial mechanism

Pic.: 1. Formulae: 1. Bibl.: 22.

Kutsenko Maria A. – Candidate of Sciences (Economics), Head of the Department, adjuncture, Academy of Fire Safety named Heroes of Chernobyl (vul. Onopriyenko, 8, Cherkasy, 18034, Ukraine)

Email: kutsenko_maria@ukr.net

Вступ. У 2013 р. в Україні зареєстровано 143 надзвичайні ситуації, внаслідок яких загинуло 253 та постраждало 854 осіб [1]. Наведені статистичні дані зумовлюють необхідність якісної, цілеспрямованої та змістовної підготовки фахівців у сфері цивільного захисту України. Крім того, актуальність проблеми якості освіти для служби цивільного захисту визначається низкою чинників: від якості освіти рятувальників залежить рівень захисту держави від надзвичайних ситуацій, готовності

підрозділів цивільного захисту України до попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій; якість освіти визначає розвиток технічної науки і техніки, оснащення технікою та її застосування як для попередження, так і для ліквідації надзвичайних ситуацій і пожеж; якість освіти сприяє формуванню загальної культури суспільства у сфері цивільного захисту; якість здобутих фахівцями служби цивільного захисту у вищих навчальних закладах знань, умінь, нави-

чок визначає їхню спроможність із високим ступенем ефективності виконувати завдання, які постають перед ними у рятувальних операціях та у справі ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Отже, від якості освіти залежать і масштаби збитків від надзвичайних ситуацій і пожеж.

Існуюча на сьогодні система оцінки якості освітніх послуг є тільки одним із показників ефективності навчального процесу. На даний час ліцензування, акредитація та нострифікація є основними інструментами регулювання якості освіти. Можна стверджувати, що відповідність змісту освіти державним стандартам є необхідною, але недостатньою умовою забезпечення високої якості освіти. А отже, визначити ефективність використання коштів на підготовку фахівців у сфері цивільного захисту з використанням існуючої системи оцінки неможливо. Відтак, питання забезпечення якості освіти для системи цивільного захисту є актуальним.

Стан дослідження проблеми. Питання якості освіти є предметом багатьох економічних наукових досліджень вітчизняних і закордонних учених. Важливими у цьому напрямі є дослідження таких провідних вчених, як: М. А. Агронович, Л. І. Антошкіна, Н. Г. Багаутдінова, Я. Я. Болюбаш, Н. І. Верхоглядова, О. В. Галайда, Б. М. Данилишина, І. С. Каленюк, О. А. Комарова, В. І. Куценко та інші. При цьому низка питань економічної оцінки якості освіти для забезпечення національної безпеки держави та їх окремих аспектів залишаються маловивченими.

Мета даної роботи – визначити особливості понять «якість освіти» та «якість підготовки кадрів» у системі цивільного захисту, дослідити зв'язок між якістю підготовки кадрів та економічними факторами впливу держави на прикладі служби цивільного захисту України.

Виклад основного матеріалу. Філософська категорія «якість» у економічному словнику COLLINS представлена як сукупність властивостей товару або послуг, які задовольняють вимоги покупців або замовників [2, с. 208]. Із визначення можна зробити висновок, що якості притаманні ознаки «чорної скриньки»: вона може бути охарактеризована споживачем уже на кінцевій стадії (коли продукт або послуга вже готові до споживання). Отже, для підвищення якості очікуваного товару або послуги необхідно знову пройти весь цикл виробництва. При нетривалому циклі оцінити якість продукту та внести корективи до покращення якості нескладно, на відміну від тривалого циклу, де для випуску якісного продукту можуть минути десятки років. Для впливу на очікувану якість продукту необхідне втручання в процес виробництва, що є складним, витратним та не завжди можливим. Оскільки у вищій освіті цикл підготовки кадрів триває 5 – 6 років, а державні стандарти переглядаються раз на десять років [3, ст. 15], то процес підготовки фахівців можна оцінювати як тривалий. Для покращення якості освіти здійснюють вплив на фактори та на параметри системи навчання, якщо очікують підвищення її якості при такому впливі. Крім того, однією з особливостей якості освіти є перепідготовка кадрів і підвищення їх кваліфікації, отже деякі прогалини якості можливо виправити. Взагалі питання якості освіти на сьогодні є досить актуальними, що підтверджується низкою чинних

нормативно-правових документів [3 – 8], де їм приділено достатню увагу. Так, з метою забезпечення якості освіти розроблено та ухвалено Національну стратегію розвитку освіти в Україні до 2021 р. [7], що підтверджує актуальність даного питання на державному рівні. Були навіть спроби регламентувати якість освіти стандартом ДСТУ П-ІWA 2:2009 «Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001:2000 у сфері освіти», але вони були пробними і, відповідно, [8] станом на 1 січня 2014 р. ці стандарти не діють. Усі зазначені нормативні документи переважно відображають питання, як досягати якості освіти, а питання, що необхідно вважати «якісною освітою», а що «не досить якісною освітою» не висвітлюються. Так, усі вищі навчальні заклади з метою надання якісних освітніх послуг проходять ліцензування, акредитацію та державне інспектування, здійснюють ступеневу освіту за затвердженими освітньо-професійними програмами та підготовку випускників за певними, знову ж таки затвердженими, освітньо-кваліфікаційними характеристиками. У розвинених країнах існують вимоги до компетенцій фахівця (інженера) [9, с. 304], але на виході випускники мають різний рівень підготовки. Саме тому необхідно оцінювати не фактори, що входять до стандартів якості освіти, а саме якість підготовки та бажання абітурієнтів працювати за отриманою спеціальністю тощо.

Оскільки в галузі освіти не створюється новий матеріально-речовий продукт, а змінюється його якість [10, с. 13], «освіту» вважають послугою, яка надається особі, а через її подальшу працю – і державі. Отже, пропонується «якість освіти» досліджувати як «якість послуги».

Якість послуги на відміну від якості товару має певні особливості, що залежать від людського фактору, а відносно до якості освіти цей фактор збільшується у зв'язку з тим, що на якість впливає не тільки викладач, але й особа, яка навчається, а також її оточення. Поняття «якість освіти» дуже складне і багатогранне, Т. Л. Новицька взагалі вважає, що надати однозначне визначення поняття «якість освіти» просто неможливо [11, с. 155]. Оскільки споживачами освітніх послуг є не тільки абітурієнти та їхні батьки, а ще й держава, працедавці та суспільство, то і трактування цього поняття внутрішніми і зовнішніми споживачами різне. Так, для осіб, які навчаються, та їхніх батьків «якість освіти» характеризується можливістю використання отриманих знань у подальшому житті, гарантією працевлаштування; для навчального закладу – це результати тестів, іспитів; для роботодавців і державних органів – це здатність працівника ефективно використовувати знання, навички, вміння, знижуючи ризик надзвичайних ситуацій та їхні наслідки. Тобто, існуюча різниця у визначенні поняття «якість освіти» обумовлена різницею запитів для задоволення різних груп споживачів. У нормативній літературі [4] розрізняють поняття «якість освіти» та «якість навчання». У поняття «якість освіти» вкладають сукупність якостей особи з освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті, духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства [4], тоді як якість навчання або якість освітньої діяльності – це сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти вста-

новлені і передбачувані потреби окремої особи або (та) суспільства [4].

Отже, в поняття «якість навчання» вкладають зміст безпосереднього результату навчального процесу, який залежить від рівня навчально-методичного забезпечення, матеріально-технічної бази тощо. Поняття «якість освіти» більш широке й містить затребуваність випускників на ринку праці, кар'єрне зростання, оцінку роботодавцями. Треба зазначити, що від кількості інвестицій у навчальний процес, від фінансового, матеріально-технічного, ресурсного забезпечення прямо пропорційно залежить і якість навчання. Крім того, необхідно зазначити, що якість освіти залежить не лише від якості та кількості праці викладача (або навчального закладу), але й від якості та кількості праці особи, що навчається. Оскільки кожний учасник даного процесу має індивідуальні риси, то й якість підготовки окремих випускників буде різною, отже якість навчання безпосередньо впливає на якість освіти. Відтак, поняття «якість освіти» має більш широкий зміст, його важко дослідити (дошкільна, загальна освіта; вплив оточення та інші), а поняття «якість підготовки кадрів», на погляд автора, як і «якість освітньої діяльності» – це результат освітньої діяльності навчального закладу, який досить реально оцінити та вплинути на нього.

Зазвичай якість підготовки кадрів визначають через стандарти освіти або оцінку громадськістю освітніх послуг [6, п. 14], так звані рейтинги вищих навчальних закладів. Рейтинг складається різними організаціями, такими як: МОН України, незалежними експертами («КОМПАС», журнал «Кореспондент», Internet рейтинг українських вищих навчальних закладів) та іншими українськими та міжнародними організаціями. Досить важко не погодитись з білоруськими вченими [12], які вважають рейтинг досить потужним інструментом, який може давати кількісні оцінки якості підготовки кадрів. Але треба зазначити, що досить часто рейтинг вищих навчальних закладів визначається на основі однакових для всіх вищих навчальних закладів критеріїв. З одного боку, це зменшує спотворення інформації про вищий навчальний заклад, але при цьому їхня різноманітність практично не береться до уваги. Наприклад, якщо підготовка фахівців здійснюється у багатопрофільному вищому навчальному закладі за різними спеціальностями, то якість підготовки фахівця за технічним напрямом може бути не такою, як за гуманітарним, тоді як рейтинги вищих навчальних закладів однакові. Крім того, одним із основних критеріїв рейтингів є відсоток затребуваних випускників вищих навчальних закладів [13, с. 37], отже надати об'єктивну оцінку щодо якості отриманої освіти можливо лише на ринку праці. Але для вищих навчальних закладів цивільного захисту є певні особливості: ринок праці заповнений випускниками, які навчалися за державним замовленням, наприклад, курсантами, які мають 100 % гарантію працевлаштування. Випускники ж, які отримали освіту на платних засадах, у більшості випадків не зможуть працювати за спеціальностями «Пожежна безпека» та «Цивільний захист» через відсутність вакантних місць у структурі Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Отже, використовувати критерій працевлаштування для визначення якості підготовки кадрів у системі цивільного захисту неможливо. Розглядаючи якість підготовки майбутніх

фахівців служби цивільного захисту як результат освітньої діяльності вищих навчальних закладів і вплив її на економічні аспекти діяльності служби, можна виділити окремі фактори впливу, рис. 1.

Якість підготовки кадрів для служби цивільного захисту досягається виконанням державних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, до організації практик, особистих якостей абітурієнтів / курсантів. Останній фактор часто не включають до показників впливу на якість навчання, оскільки вважають, що особа, яка навчається, є споживачем освітніх послуг. Однак вона водночас є активним учасником процесу підготовки, її особисті якості: здатність до навчання, початковий обсяг знань, креативність мислення, ініціативність тощо суттєво впливають на якість навчання. З іншого боку, набір курсантів здійснюється на основі зовнішнього незалежного оцінювання, медичного обстеження, спортивних результатів, конкурсу у вищому навчальному закладі (кількість абітурієнтів на місце) та співбесіди в обласних підрозділах цивільного захисту України. Абітурієнти ж обирають той чи інший вищий навчальний заклад, спираючись на майбутню здатність, престижність професії, місце розташування та рейтинги вищих навчальних закладів.

Успішне вирішення завдань, пов'язаних із підвищенням якості підготовки кадрів для служби цивільного захисту залежить насамперед від кадрового потенціалу вищого навчального закладу, який є ключовою ланкою системи підготовки кадрів у Державній службі України з надзвичайних ситуацій. Типова структура професорсько-викладацького складу у вищих навчальних закладах цивільного захисту за статистичними даними [14 – 16] наступна: 39 – 42 % – викладачі, які не мають наукового ступеня; 48 – 50 % – кандидати наук, доценти; 7 – 9 % – доктори наук, професори. За останні роки кількість викладачів з науковими ступенями в процентному відношенні до всього професорсько-викладацького складу збільшилася [14 – 16]. Автор цілком згодний з Т. М. Боголіб [17] щодо ефективності вищої освіти «за умови її інтеграції та взаємодії з наукою». Досить відчутний вплив на підвищення якості підготовки кадрів для системи цивільного захисту має принцип єдності наукових досліджень і навчання. Центральною проблемою формування потенціалу науки у сфері діяльності Служби є розвиток наукових шкіл, формування яких, за даними О. Г. Сергеева, триває 25 – 30 років [18, с. 49]. Оскільки на сьогодні в Україні майже всі державні зобов'язання щодо вищої освіти і науки не виконуються [19], цей напрямок базується на застарілому обладнанні та власних витратах. Можливо саме тому українські навчальні заклади не входять до Міжнародних рейтингів, які роблять акценти на наукових розробках [12, с. 18]. Той обсяг витрат, який є на даний час, не може бути достатнім для серйозних фундаментальних досліджень, якщо це не суто теоретичне дослідження.

Ще одним важливим фактором, що впливає на якість підготовки кадрів для служби цивільного захисту, окрім організації та проведення практик у підрозділах цивільного захисту, є включення до освітнього процесу тактико-спеціальних навчань (практичної підготовки). У ході проведення комплексних тактико-спеціальних навчань ви-

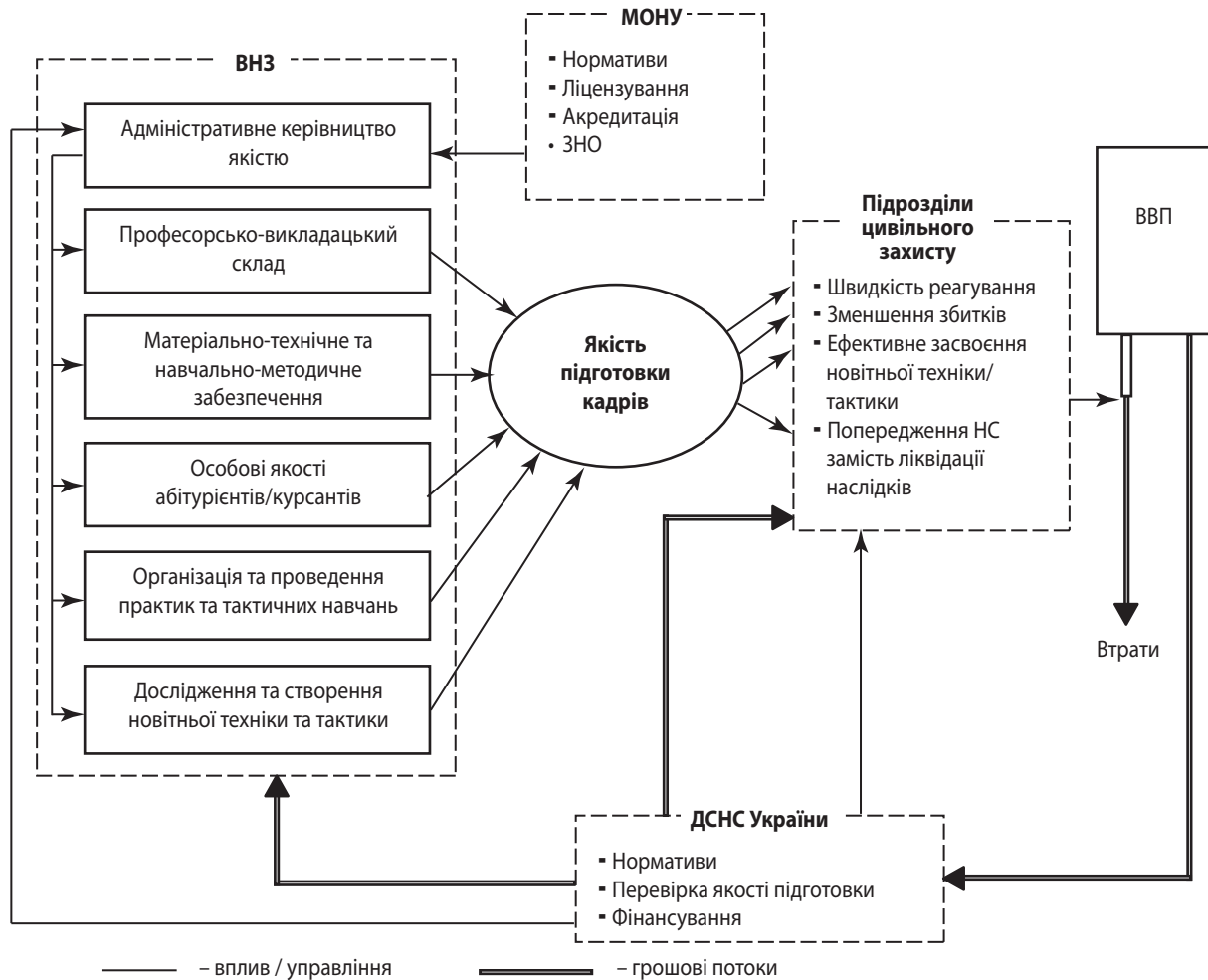

Рис. 1. Фактори, що впливають на якість підготовки фахівців служби цивільного захисту, та вплив якості підготовки на економічні резерви держави

Джерело: розроблено автором

рішуються питання не тільки індивідуальної підготовки курсантів та офіцерів (тренування, інструктажі), а також велика увага приділяється матеріальному, технічному та медичному забезпеченню особового складу.

Слід зазначити, що всі перелічені й не перелічені фактори, які впливають на якість підготовки кадрів для служби цивільного захисту, базуються на фінансовому ресурсі. Так, за оцінками фахівців [20, с. 150] лише одне тактико-спеціальне навчання підготовки пожежних у 1999 – 2005 рр. «коштувало» державі від 35 до 90 тис. грн.

Виходячи з цього, якість підготовки кадрів автор пропонує сформулювати, як:

$$Y = Z_n \cdot [f'(V_{zp}) + f''(V_{mtz}) + f'''(Z) + f^{IV}(V_n) + f^V(V_s)],$$

де Y – якість підготовки кадрів;

Z_n – здібність до навчання, що частково можна оцінити за результатами зовнішнього незалежного оцінювання та кількістю заяв на одне місце;

$f'(V_{zp})$ – фактор впливу на якість підготовки кадрів, що залежить від витрат на заробітну плату професорсько-викладацького складу, які в свою чергу залежать від спів-

відношення студент (курсант) / викладач, відсотку викладачів із науковим ступенем, науково-педагогічним стажем, стабільністю та досвідом роботи тощо;

$f''(V_{mts})$ – фактор впливу на якість підготовки кадрів, що залежить від витрат на матеріально-технічне забезпечення навчального процесу та наукової діяльності;

$f'''(Z)$ – фактор впливу на якість підготовки кадрів, що залежить від вартості основних фондів, які необхідні у навчальному процесі, та визначається їх зносом;

$f^{IV}(V_n)$ – фактор впливу на якість підготовки кадрів, що залежить від витрат на проведення додаткових практичних занять та оперативного-тактичних навчань;

$f^V(V_s)$ – фактор впливу на якість підготовки кадрів, що залежить від витрат на забезпечення соціальних умов навчання: електроенергія, водо- та теплопостачання, витрати на гуртожиток, спецодяг, їдальню.

Очевидно, що залежність всіх факторів від відповідних витрат є нелінійними функціями, які падають майже до нуля при відсутності відповідної категорії витрат і наближаються до якоїсь межі при необмеженому збільшенні. Але у зв'язку з тим, що межі їх коливань відносно невеликі, можна всі функції апроксимувати лінійними залежностями.

З економічної точки зору можна оцінити якість підготовки кадрів для служби цивільного захисту також як зменшення відношення рівня збитків від надзвичайних ситуацій і пожеж до кількості особового складу з вищою освітою. Внаслідок цього, погіршення будь-якої зі складових якості впливають на якість підготовки кадрів для служби цивільного захисту, а отже й на збільшення збитків від надзвичайних ситуацій. Підвищення якості підготовки випускників вищих навчальних закладів приводить до збільшення швидкості та ефективності реагування підрозділів служби цивільного захисту при надзвичайних ситуаціях, зокрема з використанням новітньої техніки та тактики, більш дієвого попередження надзвичайних ситуацій замість їх ліквідації і, як наслідок, зменшення втрат ВВП від надзвичайних ситуацій. Отже, якість підготовки кадрів для системи цивільного захисту може охарактеризувати замовник трудових ресурсів, а саме держава у особі підрозділів служби цивільного захисту, та визначити рейтинг навчальних закладів за якістю підготовки кадрів.

Отже, можна стверджувати, що підвищення якості підготовки кадрів служби цивільного захисту вимагає певних грошових вкладень та ефективності використання ресурсів. З огляду на зниження рівня збитків від надзвичайних ситуацій підвищення якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах буде сприяти ефективному використанню фінансових ресурсів, що виділяються на їх підготовку. Однак, на даний час зворотній зв'язок – грошова підтримка підвищення якості підготовки кадрів – практично повністю відсутній. Фінансування здійснюється за досягнутими у попередні роки розмірами з певними коефіцієнтами. Не береться до уваги кількість курсантів та якість їхньої підготовки. Контроль якості проводиться тільки для констатації фактів без належних висновків. У зв'язку з цим, вищі навчальні заклади повинні бути зацікавлені в підвищенні якості підготовки кадрів для служби цивільного захисту України. Підвищення якості підготовки кадрів для системи цивільного захисту може реалізовуватись опосередковано, через цілеспрямовану дію на галузеву систему освіти. Оскільки проекти у своїй більшості зорієнтовані на розподіл грошових коштів, в результаті яких якість послуг не поліпшується [21, с. 134], необхідні реформи, що підвищать якість підготовки кадрів. Одним із таких заходів має бути підвищення інтересу працевластів [22, с. 37], який базується на підвищенні якості підготовки своїх фахівців у сфері цивільного захисту через зміну системи фінансового забезпечення заходів з підготовки кадрів. Іншими словами, фінансування підготовки кадрів для служби цивільного захисту необхідно здійснювати через підрозділи цивільного захисту залежно від кількості необхідних фахівців у розрахунок на одного фахівця у вищих навчальних закладах, які більш якісно готують кадри. Апарат Державної служби України з надзвичайних ситуацій фінансує таку діяльність вищих навчальних закладів, як наукову. Тоді контроль здійснюється як з боку підрозділів Служби, так і з боку апарату Державної служби України з надзвичайних ситуацій, і підрозділи більш зацікавлені у підготовці висококваліфікованих фахівців, ніж Служба в цілому.

Висновок. Отже, оцінка якості підготовки кадрів для служби цивільного захисту виступає як найважливіший ін-

струмент управління в системі забезпечення якості освіти та ефективного використання державних ресурсів.

Дієвим критерієм, який використовується на даний час для визначення якості освітніх послуг, є рейтингове оцінювання вищих навчальних закладів, що втім є тільки непрямю оцінкою якості підготовки кадрів у системі цивільного захисту. Визначено економічні фактори, що впливають на якість підготовки кадрів для служби цивільного захисту, основним із яких є якість навчального процесу, що базується на сукупності всіх видів ресурсів, які використовуються для досягнення, підтримки і гарантування якості підготовки кадрів на всіх етапах.

Оцінено економічні складові підвищення якості навчання та запропоновано загальну методичку оцінки якості підготовки кадрів для системи цивільного захисту України, складовими якої є співвідношення кількості викладачів та осіб, що навчаються, кадровий професорсько-викладацький склад і досвід викладацької, наукової та практичної роботи, матеріально-технічне забезпечення навчального процесу та наукової діяльності, вартість основних фондів, витрати на забезпечення проходження практики у гарнізонах та участь у оперативно-тактичних навчаннях, а також ефективність відбору абітурієнтів, їхніх здібностей і бажання навчатися за даною спеціальністю.

Визначено шляхи підвищення якості підготовки кадрів через реформування фінансового механізму забезпечення заходів із підготовки кадрів для системи цивільного захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інформаційно-аналітична довідка про виникнення надзвичайних ситуацій в Україні протягом 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/opinfo/7094.html>
2. Пасс Кристофер. Словарь по экономике / К. Пасс, Б. Лоуз, Л. Дэвис; [пер. с англ. под ред. П. А. Ватника]. – СПб.: Экономическая школа, 2004. – 752 с.
3. Про освіту: Закон України від 23 травня 1991 року №1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
4. Про вищу освіту: Закон України від 17 січня 2002 року №2984-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>
5. Про розроблення державних стандартів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 07 серпня 1998 року №1247 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1247-98-p>
6. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 року №347/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16, стор. 11, ст. 860.
7. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 117.
8. Про затвердження та скасування національних стандартів України: Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 03 грудня 2009 року № 439 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.leonorm.com/P/NL_DOC/UA/200901/Nak_439.htm
9. Гриненко С. В. Инженерное образование: экономические компетенции / С. В. Гриненко // Проблемы экономики. – 2013. – № 1. – С. 304 – 309.

10. Галайда О. В. Образовательные услуги в современной мировой экономике: монография / Оксана Васильевна Галайда. – М. : Научная книга, 2008. – 186 с. – (Россия в мировой экономике).

11. Новицька Т. Л. Категоріальний аналіз поняття «якість практичної підготовки вчителів» / Т. Л. Новицька // Вісник Житомирського державного університету. Серія «Педагогічні науки». – 2010. – Вип. 54. – С. 154 – 157.

12. Международные и национальные рейтинги высших учебных заведений. Участие белорусских вузов в Международных рейтингах / Аналитический обзор № 15. – Минск : БГУ, 2009. – 49 с.

13. Гревцев Г. С. Формирование регионального заказа на подготовку кадров / Г. С. Гревцев, И. П. Смирнов. – М. : Издательский центр Академии профессионального образования, 2002. – 112 с.

14. Система підготовки до дій у надзвичайних ситуаціях. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2010 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mns.gov.ua/files/2011/5/17/5_4_2010.pdf

15. Навчання з питань цивільного захисту. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mns.gov.ua/files/prognoz/report/2011/6_5_2011.pdf

16. Навчання з питань цивільного захисту. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mns.gov.ua/files/prognoz/report/2012/6_5_2012.pdf

17. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні : автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Т. М. Боголіб. – К., 2006. – 38 с.

18. Сергеев А. Г. Жизнь. События. Высшая школа : Владимирский государственный университет : Статьи, выступления, интервью / А. Г. Сергеев. – Владимир : ВГУ, 2000. – 278 с.

19. Концепція забезпечення якості вищої освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dovira.eu/images/QA_concept_Final.pdf

20. Куценко М. А. Экономическая оценка комплексных тактико-специальных учений / М. А. Куценко, Н. Г. Шкарабура, С. Ф. Гаркавый // Пожарная безопасность многофункциональных и высотных зданий и сооружений: Матер. XIX науч.-практ. конф., 1-2 нояб. 2005 г. – М.: ФГУ ВНИИПО МЧС России, 2005. – С. 149 – 151.

21. Письменная Е. Система Кудрина. История ключевого экономиста России / Евгения Письменная. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 256 с.

22. Гревцев Г. С. Формирование регионального заказа на подготовку кадров / Г. С. Гревцев, И. П. Смирнов. – М. : Издательский центр Академии профессионального образования, 2002. – 112 с.

REFERENCES

Boholib, T. M. "Finansove zabezpechennia rozvytku vyshchoi osvity i nauky v Ukraini" [Financial support for the development of higher education in Ukraine]. avtoref. dys. ... dokt. ekon. nauk : 08.04. 01, 2006.

Grinenko, S. V. "Inzhenerne obrazovanie: ekonomicheskie kompetentsii" [Engineering education: economic competence]. Problemy ekonomiky, no. 1 (2013): 304-309.

Galayda, O. V. Obrazovatelnye uslugi v sovremennoy mirovoy ekonomike [Educational services in the modern global economy]. Moscow: Nauchnaia kniga, 2008.

Grevtsev, G. S., and Smirnov, I. P. Formirovanie regionalnogo zakaza na podgotovku kadrov [Formation of regional order for

training]. Moscow: Izdatelskiy tsentr Akademii professionalnogo obrazovaniia, 2002.

Grevtsev, G. S., and Smirnov, I. P. Formirovanie regionalnogo zakaza na podgotovku kadrov [Formation of regional order for training]. Moscow: Izdatelskiy tsentr Akademii professionalnogo obrazovaniia, 2002.

"Informatsiino-analitychna dovidka pro vynykennia nadzvychainykh situatsii v Ukraini protiahom 2013 roku" [Informational and analytical information about emergencies in Ukraine in 2013]. <http://www.mns.gov.ua/opinfo/7094.html>

"Kontseptsiia zabezpechennia iakosti vyshchoi osvity Ukrainy" [The concept of quality assurance in higher education in Ukraine]. http://dovira.eu/images/QA_concept_Final.pdf

Kutsenko, M. A., Shkarabura, N. H., and Garkavyi, S. F. "Ekonomicheskaia otsenka kompleksnykh taktiko-spetsialnykh uchenii" [Economic evaluation of complex special tactical exercises]. Pozharnaia bezopasnost' mnohofunktsionalnykh y vysotnykh zdaniy y sooruzheniy. Moscow: FHU VNIPO MChS Rossii, 2005. 149-151.

[Legal Act of Ukraine] (1991). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

[Legal Act of Ukraine] (2002). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>

[Legal Act of Ukraine] (2002).

[Legal Act of Ukraine] (2013).

[Legal Act of Ukraine] (2009). http://www.leonorm.com/P/NL_DOC/UA/200901/Nak_439.htm

[Legal Act of Ukraine] (1998). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1247-98-p>

Mezhdunarodnye i natsionalnyereytingi vysshikh uchebnykh zavedeniy. Uchastie belorusskikh vuzov v Mezhdunarodnykh reytingakh [International and national rankings of higher education institutions. Participation of Belarusian universities in international rankings]. Minsk: BGU, 2009.

"Navchannia z pytan tsyvilnoho zakhystu. Natsionalna dopovid pro stan tekhnogennoi ta pryrodnoi bezpeky v Ukraini u 2012 rotsi" [Training for Civil Protection. National report on the status of technogenic and natural security in Ukraine in 2012]. http://www.mns.gov.ua/files/prognoz/report/2012/6_5_2012.pdf

Novytska, T. L. "Kategoriialnyi analiz poniattia «iakist praktychnoi pidhotovky vchyteliv»" [Categorical analysis of the concept of "quality of practical teacher training"]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Pedagogichna nauka», no. 54 (2010): 154-157.

"Navchannia z pytan tsyvilnoho zakhystu. Natsionalna dopovid pro stan tekhnogennoi ta pryrodnoi bezpeky v Ukraini u 2011 rotsi" [Training for Civil Protection. National report on the status of technogenic and natural security in Ukraine in 2011]. http://www.mns.gov.ua/files/prognoz/report/2011/6_5_2011.pdf

Pass, K., Louz, B., and Devis, L. Slovar po ekonomike [Dictionary of Economics]. St. Petersburg: Ekonomicheskaiia shkola, 2004.

Pismennaia, E. Sistema Kudrina. Istoriia kliuchevogo ekonomista Rossii [Kudrin system. History key Russian economist]. Moscow: Mann, 2013.

Sergeev, A. G. Zhizn. Sobytiia. Vysshiaia shkola : Vladimirskiy gosudarstvennyy universitet [Life. Events. High school: Vladimir State University]. Vladimir: VGU, 2000.

"Systema pidhotovky do dii u nadzvychainykh situatsiiakh. Natsionalna dopovid pro stan tekhnogennoi ta pryrodnoi bezpeky v Ukraini u 2010 rotsi" [Training system to the emergency. National report on the status of technogenic and natural security in Ukraine in 2010]. http://www.mns.gov.ua/files/2011/5/17/5_4_2010.pdf